

KULOLCHILIK BUYUMLARI ORQALI O‘ZBEKISTONNING MADANIY MEROSINI IFODALASH

Dominjonov Komoliddin Faxriddin o‘g‘li
Namangan davlat pedagogika instituti
Art pedagogika kafedrası stajyor- o‘qituvchisi
Saydullayeva Dilafruz Qo‘chqorali qizi
Namangan davlat pedagogika instituti
Tasviriy san‘at va muhandislik grafikasi yo‘nalishi 3- bosqich talabasi

Annotatsiya: Mazkur maqolada O‘zbekiston kulolchilik san‘ati orqali milliy madaniy merosning ifodalanishi ilmiy jihatdan tahlil qilinadi. Tadqiqotda kulolchilik buyumlarining tarixiy shakllanishi, hududiy uslublari, naqsh va ranglarning ramziy ma‘nolari hamda ularning jamiyat hayotidagi o‘rni o‘rganildi. Natijalar shuni ko‘rsatadiki, kulolchilik buyumlari xalqning estetik qarashlari, urf-odatları va qadriyatlarini aks ettiruvchi muhim madaniy fenomen hisoblanadi.

Kalit so‘zlar: kulolchilik, madaniy meros, naqsh, Rishton, hunarmandchilik, milliy qadriyat, san‘at.

Kirish: O‘zbekiston qadimdan boy madaniy merosga ega bo‘lgan hududlardan biri hisoblanadi. Ushbu meros tarkibida hunarmandchilik, ayniqsa kulolchilik san‘ati alohida o‘rin tutadi. Kulolchilik insoniyat tarixida eng qadimiy san‘at turlaridan biri bo‘lib, u nafaqat amaliy ehtiyojni qondirgan, balki estetik va ma‘naviy qadriyatlarni ifodalovchi vosita sifatida ham shakllangan.

Markaziy Osiyoda kulolchilikning rivojlanishi qadimgi sivilizatsiyalar bilan chambarchas bog‘liq. Ayniqsa Samarqand, Buxoro va Rishton hududlarida yaratilgan kulolchilik buyumlari o‘zining badiiy mukammalligi bilan ajralib turadi. O‘zbekiston qadimdan boy va rang-barang madaniy merosga ega hududlardan biri hisoblanadi. Ushbu meros tarkibida xalq hunarmandchiligi alohida o‘rin tutadi va uning eng qadimiy hamda rivojlangan tarmoqlaridan biri kulolchilik san‘atidir. Kulolchilik insoniyat tarixida ilk paydo bo‘lgan amaliy san‘at turlaridan biri bo‘lib, u dastlab maishiy ehtiyojlarni qondirish uchun yaratilgan bo‘lsa-da, vaqt o‘tishi bilan estetik, badiiy va ramziy mazmun kasb etgan. O‘zbekiston hududida kulolchilik san‘ati neolit davridan boshlab shakllangan bo‘lib, u turli tarixiy bosqichlarda takomillashib, bugungi kunda milliy madaniyatning ajralmas qismiga aylangan. Ayniqsa Samarqand, Buxoro va Rishton kabi hududlar kulolchilik markazlari sifatida mashhur bo‘lib, bu yerda yaratilgan sopol buyumlar o‘zining nafisligi, bezaklarining murakkabligi va ranglar uyg‘unligi bilan ajralib turadi. Mazkur tadqiqotning asosiy maqsadi kulolchilik buyumlari orqali O‘zbekistonning madaniy merosini ilmiy asosda tahlil qilish,

ularning tarixiy shakllanishi, hududiy xususiyatlari, badiiy bezaklari va jamiyat hayotidagi oʻrnini aniqlashdan iborat. Tadqiqot jarayonida tarixiy tahlil, taqqoslash, sanʼatshunoslik yondashuvi hamda kuzatish metodlaridan foydalanildi. Tarixiy manbalar asosida kulolchilikning rivojlanish bosqichlari oʻrganildi, turli hududlarga xos uslublar oʻzaro solishtirildi va kulolchilik buyumlaridagi naqsh hamda ranglarning ramziy maʼnolari ilmiy jihatdan tahlil qilindi. Tadqiqot natijalari shuni koʻrsatadiki, kulolchilik Oʻzbekiston hududida dastlab oddiy sopol idishlar tayyorlashdan boshlangan boʻlsa, keyinchalik u murakkab bezak va naqshlar bilan boyitilgan sanʼat darajasiga koʻtarilgan. Ayniqsa oʻrta asrlarda kulolchilik yuqori rivojlanish bosqichiga erishib, har bir hudud oʻziga xos maktab va uslubni shakllantirgan. Jumladan, Rishton kulolchilik maktabi koʻk rangli sirlangan buyumlari bilan mashhur boʻlib, bu yerda tabiiy minerallar asosida tayyorlangan ranglardan foydalaniladi. Gʻijduvon kulolchilik anʼanalari esa oʻzining sodda, ammo chuqur mazmunga ega naqshlari bilan ajralib turadi, unda koʻproq tabiiy shakllar va milliy ornamentlar ustunlik qiladi.

Xiva kulolchiligida esa geometrik shakllar, tarixiy va meʼmoriy elementlar aks etgan murakkab kompozitsiyalar uchraydi. Bu hududiy xilma-xillik Oʻzbekiston madaniyatining boyligi va rang-barangligini yaqqol namoyon etadi. Kulolchilik buyumlaridagi naqsh va ranglar ham muhim ilmiy ahamiyatga ega. Tadqiqot davomida aniqlanishicha, kulolchilikda qoʻllaniladigan ranglar va bezaklar bevosita xalqning dunyoqarashi, eʼtiqodi va estetik didi bilan bogʻliq. Masalan, koʻk rang osmon va abadiylik timsoli sifatida talqin qilinsa, yashil rang hayot va tabiatni ifodalaydi, oq rang esa poklik va halollik ramzi hisoblanadi. Naqshlar orasida islamiy, girih va oʻsimliksimon bezaklar keng tarqalgan boʻlib, ular hayot davomiyligi, uygʻunlik va farovonlik gʻoyalarini aks ettiradi. Shuningdek, kulolchilik buyumlarining shakli ham ularning funksional va ramziy ahamiyatini belgilaydi. Masalan, lagan va kosalar kundalik hayotda ishlatilgan boʻlsa, bezakli buyumlar koʻproq estetik va marosimiy vazifani bajargan. Kulolchilik buyumlari nafaqat maishiy ehtiyojlarni qondirish vositasi, balki xalqning ijtimoiy hayoti, urf-odatlar va anʼanalarini aks ettiruvchi muhim madaniy fenomen hisoblanadi. Ular orqali oʻtmish avlodlarning turmush tarzi, dunyoqarashi va qadriyatlari haqida muhim maʼlumotlar olish mumkin. Shu jihatdan kulolchilik sanʼati milliy identitetni shakllantiruvchi asosiy omillardan biri sifatida qaraladi.

Zamonaviy davrda esa kulolchilik sanʼati yangi bosqichga koʻtarilib, turizm, dizayn va milliy brend sifatida rivojlanmoqda. Hunarmandlar anʼanaviy uslublarni saqlagan holda zamonaviy talablar asosida yangi mahsulotlar yaratmoqdalar, bu esa kulolchilikning iqtisodiy va madaniy ahamiyatini yanada oshirmoqda. Shu bilan birga, kulolchilik sanʼatini rivojlantirish jarayonida ayrim

muammolar ham mavjud. Xususan, sanoatlashtirish jarayoni natijasida qo‘lda ishlangan buyumlarning kamayib borishi, yosh avlodning hunarmandchilikka qiziqishining pasayishi hamda ayrim an’anaviy texnologiyalarning yo‘qolib borishi kuzatilmoqda. Biroq so‘nggi yillarda davlat tomonidan hunarmandchilikni qo‘llab-quvvatlash, ustoz-shogird an’anasini rivojlantirish va milliy san’atni xalqaro miqyosda targ‘ib qilish bo‘yicha olib borilayotgan islohotlar ushbu muammolarni bartaraf etishga xizmat qilmoqda. Xulosa qilib aytganda, kulolchilik buyumlari O‘zbekistonning boy madaniy merosini o‘zida mujassam etgan noyob san’at namunasi hisoblanadi. Ular orqali xalqning tarixiy xotirasi, estetik qarashlari va ma’naviy qadriyatlari ifodalanadi. Tadqiqot natijalari kulolchilik san’ati milliy madaniyatning ajralmas qismi ekanligini va uni asrab-avaylash hamda rivojlantirish muhim ahamiyatga ega ekanligini ko‘rsatdi. Kelgusida ushbu sohani yanada rivojlantirish uchun yoshlarni hunarmandchilikka jalb qilish, an’anaviy texnologiyalarni saqlash va kulolchilik mahsulotlarini xalqaro darajada keng targ‘ib etish zarur hisoblanadi. Xulosa qilib aytganda, kulolchilik buyumlari O‘zbekistonning boy va ko‘p qirrali madaniy merosini o‘zida mujassam etgan muhim san’at turlaridan biri hisoblanadi. Ular orqali xalqning tarixiy rivojlanishi, estetik qarashlari, urf-odatlar va ma’naviy qadriyatlari yaqqol namoyon bo‘ladi. Tadqiqot natijalari kulolchilik san’ati nafaqat amaliy ehtiyojlarni qondiruvchi vosita, balki milliy identitetni ifodalovchi muhim madaniy fenomen ekanligini ko‘rsatdi. Shuningdek, turli hududlarga xos uslublar, ranglar va naqshlarning xilma-xilligi O‘zbekiston madaniyatining boyligi va o‘ziga xosligini tasdiqlaydi. Zamonaviy sharoitda kulolchilikni asrab-avaylash, uni yosh avlodga yetkazish hamda xalqaro miqyosda targ‘ib etish dolzarb vazifalardan biri bo‘lib qolmoqda.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. Komoldinov, S. J. O. (2026). The pedagogical significance of composition in pencil drawing lessons. *European Journal of Economic Dynamics and Policy*, 2(1), 21-24.
2. Komoldinov, S. J. O. G. L., & Isaboyeva, M. I. Q. (2026). Manzara janrini o‘rgatishda rangtasvir texnikalarining metodik qo‘llanilishi. *Science and Education*, 7(2), 344-349.
3. Jomoldin o‘g‘li, K. S. SCIENCE, RESEARCH AND DEVELOPMENT.
4. Komoldinov, S. (2023, December). Qalamtasvir mashg‘ulotlarida kompozitsiyaning ahamiyati. In *INTERNATIONAL SCIENTIFIC AND PRACTICAL CONFERENCE on the topic: “Priority areas for ensuring the continuity of fine art education: problems and solutions”* (Vol. 1, No. 01).
5. Rakhimov, K. (2023). The place of graphics in the fine arts. *Solution of social problems in management and economy*, 2(2), 5-8.
6. Rakhimov, K. (2023). THE ROLE OF PORTRAIT ARTISTS IN FINE ARTS. *Models and methods in modern science*, 2(2), 13-19.
7. Rakhimov, H. U. (2023). ANALYZING THE PROFESSIONAL QUALITIES OF FUTURE FINE ARTS TEACHERS BASED ON ART STUDIES. *Экономика и социум*, (1-1 (104)), 50-53.

8. Pulatov, D. S., & Kh, R. U. (2019). On fine arts and its varieties. *Вестник магистратуры*, (4-4 (91)), 89-90.
9. ogli Rakhimov, H. U. AJMR. *AJMR*.
10. Oripov, B. B. (2025). Ideals of the third renaissance and their artistic expression in the fine art of Uzbekistan. *Academic Journal of Science, Technology and Education*, 1(8), 28-32.
11. Oripov, B. B. (2025, December). INCREASING THE SCIENTIFIC COMPONENT OF THE ART OF POTTERY IN STUDENTS. In *International Conference Platform* (No. 6, pp. 134-137).
12. Oripov, B. B. (2025). The connection of fine arts to biological science. *Science and Education*, 6(12), 621-626.
13. BADIRJANOVICH, O. (2020). THE ROLE OF CERAMICS IN PROFESSIONAL TRAINING OF YOUNG PEOPLE IN THE MODERN EDUCATION SYSTEM. *THE AMERICAN JOURNAL OF SOCIAL SCIENCE AND EDUCATION INNOVATIONS Учредители: The USA Journals*, 2(9), 447-451.
14. Oripov, B. (2025). O ‘QUVCHILARNING RUHIYATINI SHAKLLANTIRISHDA VA TARBIYALASHDA, XALQ AMALIY SAN’ATINING O ‘RNI. *Universal xalqaro ilmiy jurnal*, 2, 4-3.
15. Oripov, B. N. (2008). Tasviriy san’at ta’limida didaktika.
16. Oripov, B. N. (2006). Fine art and its teaching methodology. *Tashkent-2005." SCIENCE-INTELLIGENCE*.
17. Oripov, B. (2004). Jahon san'ati tarixi. 3 qismli.
18. Oripov, B. (2004). San'at tarixidan qisqacha izohli lug'at.
19. Yuldashev, J. (2024). BO ‘LAJAK TARIX O ‘QITUVCHILARINI TAYYORLASH JARAYONIGA AKSIOLOGIK YONDASHUVNI JORIY ETISHNING METODIK XUSUSIYATLARI. *Farg'ona davlat universiteti*, (5), 6-6.
20. Yuldashev, J. (2024). BO‘LAJAK TARIX O‘QITUVCHILARIDA AKSIOLOGIK POZITSIYANI RIVOJLANTIRISHNING PEDAGOGIK ASOSLARI. " ПЕДАГОГИЧЕСКАЯ АКМЕОЛОГИЯ" международный научно-методический журнал, 1(9).
21. Yuldashev, J. BO ‘LAJAK TARIX O ‘QITUVCHILARINING AKSIOLOGIK POZITSIYASINI RIVOJLANTIRISH METODIKASI. *DENE TÁRBIYASÍ HÁM SPORT*, 251.
22. Ogli, Y. J. A. The Content of the Introduction of the Development of the Axiological Approach in Future History Teachers. *JournalNX*, 10(10), 34-38.
23. Yuldashev, J. (2024). DEVELOPING THE AXIOLOGICAL POSITION OF FUTURE HISTORY TEACHERS—AS AN IMPORTANT DIRECTION OF HISTORY EDUCATION. *Академические исследования в современной науке*, 3(50), 33-36.
24. Abdurakhimovich, Y. J. (2024, December). THE MAIN CRITERIA FOR DEVELOPING A SYSTEM OF VALUES IN THE TRAINING OF FUTURE HISTORY TEACHERS. In *International Conference on Economics, Finance, Banking and Management* (pp. 201-205).
25. Abdurakhimovich, Y. J. (2024, December). THE MAIN CRITERIA FOR DEVELOPING A SYSTEM OF VALUES IN THE TRAINING OF FUTURE HISTORY TEACHERS. In *International Conference on Economics, Finance, Banking and Management* (pp. 201-205).

26. Yuldashev, J. (2024). DEVELOPING THE AXIOLOGICAL POSITION OF FUTURE HISTORY TEACHERS—AS AN IMPORTANT DIRECTION OF HISTORY EDUCATION. Академические исследования в современной науке, 3(50), 33-36.
27. Ogli, Y. J. A. The Content of the Introduction of the Development of the Axiological Approach in Future History Teachers. JournalNX, 10(10), 34-38.
28. Abdurakhimovich, Y. J. (2024, December). THE MAIN CRITERIA FOR DEVELOPING A SYSTEM OF VALUES IN THE TRAINING OF FUTURE HISTORY TEACHERS. In International Conference on Economics, Finance, Banking and Management (pp. 201-205).
29. Yuldashev, J. (2024). DEVELOPING THE AXIOLOGICAL POSITION OF FUTURE HISTORY TEACHERS—AS AN IMPORTANT DIRECTION OF HISTORY EDUCATION. Академические исследования в современной науке, 3(50), 33-36.
30. Ogli, Y. J. A. The Content of the Introduction of the Development of the Axiological Approach in Future History Teachers. JournalNX, 10(10), 34-38.
31. Odilboyeva, U. Z. (2025, December). The scientific and pedagogical influence of teacher cognition theory on method selection in the educational process. International Conference Platform, 6, 152–157.
32. Odilboyeva, U. Z. Q. (2026). O ‘ZBEK VA INGLIZ TILLARIDA TERMINLAR HOSIL BO ‘LISHINING QIYOSIY TAHLILI. *Mahalliy va xalqaro konferensiyalar platformasi*, (1), 32-36.
33. Odilboyeva, U. Z. (2026, January). THE DEVELOPMENT OF AUTOPEDAGOGICAL COMPETENCE IN STUDENTS DURING ENGLISH LANGUAGE EDUCATION. In *Claritas Conference Platform* (No. 1, pp. 90-93).
34. Yunusov, G. O. (2026). TALABA-YOSHLAR MA’NAVIYATINI YUKSALTIRISHDA XALQ FOLKLOR SAN’ATINING O ‘RNI. *Mahalliy va xalqaro konferensiyalar platformasi*, (3), 58-62.
35. Rakhimov, H. U. (2026, January). THE SIGNIFICANCE OF AUTOPEDAGOGICAL COMPETENCE IN VISUAL ARTS EDUCATION. In *Claritas Conference Platform* (No. 1, pp. 30-34).
36. Umarjon ogli, H. R. (2021). Technologies for improving composition and drawing skills based on the rules of composition. *Galaxy International Interdisciplinary Research Journal*, 9(12), 765–767.